

Archeologisch onderzoek aan de Stuypenberg te Outer (Ninove): meerfasige middeleeuwse bewoning (0.-VI.)

ARNE DE GRAEVE & WOUTER DE MAEYER

De stad Ninove wenste een nieuw hockeyveld met clubhuis en een gebied voor dagrecreatie met landschappelijke waarde aan te leggen aan de Stuypenberg te Outer (Ninove). Voorafgaand aan de werken is door SOLVA op 8205 m² een vlakdekkende opgraving uitgevoerd. De site heeft sporen opgeleverd van de Karolingische periode tot de 18de eeuw. In de 10de eeuw wordt een omgrachting aangelegd die meer dan twee eeuwen de basis zal vormen in de organisatie van de bewoning (Fig. 1).

Fig. 1 Gefaseerd grondplan van de site Outer Stuypenberg.

De opgraving heeft verschillende sporen uit de Karolingische periode opgeleverd: twee gebouwplattegronden, enkele grafstructuren en een poel. De twee kleine gebouwtjes liggen vlak bij elkaar en zijn wellicht bijgebouwtjes. De vondst van handgevormd aardewerk met donkere kern wijst op een datering naar het einde van de 9de eeuw.

Er is een inhumatiegraf aangetroffen van een volwassene met aan het hoofdeinde een neonaat, bijgezet in een apart kistje. In dezelfde kuil, maar wellicht op een later tijdstip, is een jongvolwassene bijgezet. Van de skeletten restte, met uitzondering van de tanden, alleen nog een lijksilhouet. De context is gedateerd met een radiokoolstofdatering op houtskool uit de grafvulling. Het resultaat, tussen 670-830 calAD (95,5%, RICH-29459: 1264 ± 22 BP), is als *terminus post quem* voor de context te beschouwen. De oriëntatie van de graven is W-O, met het hoofd in het westen conform de christelijke traditie. Op korte afstand is een andere kuil aangetroffen met menselijke tanden en enkele beensplinters. De kuil is echter te klein om een persoon in te begraven. Uit dezelfde periode dateert eveneens de begraving van een rund.

Fig. 2 Luchtfoto van de opgraving met op de voorgrond een deel van het enclosure en op de achtergrond het gehucht Lebeke.

Vanaf de 10de eeuw is er een duidelijke toename te zien van het aantal sporen op het terrein. In deze periode wordt een grote rechthoekige omgrachting aangelegd, met aan de binnenzijde meerdere gebouwen (Fig. 2). Op basis van de oversnijdingen tussen de gebouwen en de greppels van het *enclosure* konden er in de ruime 10de eeuw tenminste vier verschillende fases gedefinieerd worden. Omdat het *enclosure* lang in gebruik is geweest, en talrijke heruitgravingen heeft gekend, beslaat elke fase slechts een deel van het *enclosure*. Het *enclosure* zal echter in elke fase volledig omgracht geweest zijn, zoals dat vanaf deze periode gangbaar was in de regio. Tezamen met de eerste of tweede omgrachting wordt een drieschepige plattegrond aangelegd van 12,7 m x 9 m. Het gebouw is opgebouwd uit vier traveeën die met een wisselende tussenafstand geplaatst zijn (Fig. 3).

In de derde fase wordt de *enclosure* zo'n 3 m uitgebreid naar het (noord)oosten. Wellicht hoort deze uitbreiding samen met de oprichting van een nieuwe hoofdgebouw. Deze gebouwplattegrond heeft

een andere oriëntatie dan in de periode ervoor en oversnijdt zo het oudere gebouw, wat toelaat om de ¹⁴C-dateringen in een sequentie te zetten. De oudste plattegrond is tussen 890-960 CalAD te situeren (68,3% waarschijnlijkheid), de jongste tussen 915-975 CalAD (68,3% waarschijnlijkheid). Het jongste gebouw is ook een driebeukige plattegrond, maar is opgebouwd uit vijf traveeën die volgens een gestandaardiseerd plan zijn gezet (Fig. 3; DESCHEPPER, 2022). De plattegrond is 12 m lang en 10 m breed. In de laatste fase van 10de eeuw wordt het *enclosure* opnieuw gevoelig groter gemaakt. De verschillende zespalige bijgebouwtjes horen ofwel bij de derde ofwel bij de vierde fase.

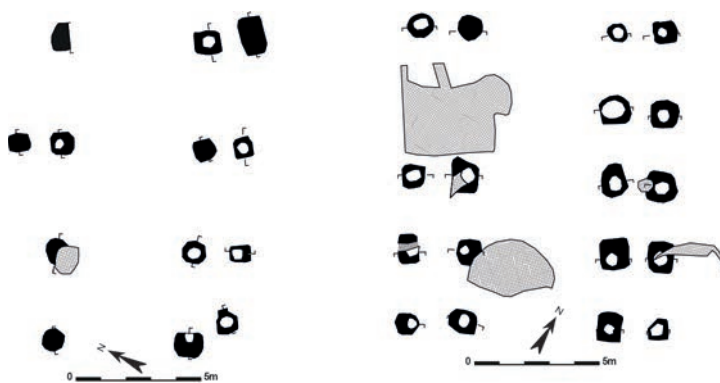

Fig. 3 Grondplan van de drieschepige hoofdgebouwen. Links het oudste gebouw, rechts het recentste.

Na een periode van intensieve bewoning tijdens de 10de eeuw wordt de bewoning nadien archeologisch gezien een stuk minder zichtbaar. De sporen uit de late middeleeuwen zijn opgesplitst in twee fases: een 12de-eeuwse fase, en een fase die in de 12de- begin 14de eeuw te situeren is.

In de 12de eeuw wordt het *enclosure* twee keer heruitgegraven, een aanwijzing dat het nog steeds een afbakende functie had. Opvallend aan de 12de-eeuwse fase van het *enclosure* is het ontbreken van een gebouwplattegrond op het erf. De greppels en kuilen wijzen er echter op dat het erf met zekerheid bewoond is geweest. Binnenin het *enclosure* zijn talrijke sporen uit de 12de eeuw aangetroffen: grote kuilen, vaak met verbrande leem en houtskool. Hoewel deze kuilen allen tot de 12de-eeuwse fase gerekend worden, is er onderling nog een fasering te zien. Dit wijst er op dat deze fase niet kortstondig maar wellicht een langere periode moet hebben geduurd.

De laatste fase die gebruik maakte van het *enclosure* als afbakende entiteit, is te situeren in de 12de tot het begin van de 14de eeuw. In deze periode lijken de bewoners een heel andere ruimte te gebruiken dan men tot dan toe had gedaan. In deze fase dooft de idee uit van het *enclosure* als afbakende entiteit zoals het in de eeuwen ervoor is geconcipieerd: de afbakende gracht wordt voor een laatste keer uitgegraven en tegelijk wordt een halfronde gracht aangelegd haaks binnen de afbakening van het *enclosure*, waardoor er een soort opdeling ontstaat. Aan de zuidelijke kant loopt de greppel van het *enclosure* verder richting de Stuypenberg. Dit kan er op wijzen dat het *enclosure* in deze periode sterk vergroot wordt. In de zone tegen de noordelijke sleufwand lopen twee parallelle grachten met V-vormige uitgravingen die een heel stuk dieper gaan dan de andere grachten van het *enclosure*. Hoewel de grachten parallel lopen, zijn ze niet gelijktijdig, wat blijkt uit de oversnijding van andere greppels. Mogelijk wijst de specifieke morfologie van de grachten op een defensieve functie, in tegenstelling tot de andere fases van de gracht die een eerder afbakende functie hadden.

Het opnieuw uitgraven van (een deel) van de omgrachting impliceert dat het erf nog bewoond moet zijn geweest, maar een veranderde bouwtraditie heeft ervoor gezorgd dat er geen gebouwen meer zichtbaar waren in het archeologisch onderzoek. Het merendeel van de sporen uit deze fase situeert zich in de noordoostelijke hoek van het terrein. Het gaat om kuilen, die veelal verbonden zijn door greppeltjes. Verschillende kuilen hadden onderaan een organisch/humeus bandje of pakket. In één kuil lag een dik pakket organisch materiaal dat afkomstig is van een éénzaadlobbige, wellicht gele lis of grote egelskop. Een mogelijke verklaring voor deze assemblage van pollen en botanische macroresten is dat het materiaal wel afkomstig is van een hooiland, maar geen hooi is. Na een

periode van verwaarlozing groeiden er soorten in een hooiland die de kwaliteit verminderden. Men kon dan het hooiland bloten, waarbij de ongewenste planten periodiek werden gemaaid, zodat de voedzame grassen weer terugkwamen. De gemaaide planten hadden geen waarde als voeder en werden allicht weggegooid in een kuil als deze.

Op de kaarten van Ferrarris en Villaret zijn tot slot op de plaats van de opgraving verschillende erven en huizen afgebeeld. Echter is er hiervan met uitzondering van enkele kuilen en grachten uit de 18de eeuw niets teruggevonden in het archeologische record.

De opgraving te Outer Stuypenberg liet toe om de ontwikkeling te volgen van verschillende bouwtypes en woonvormen tijdens de volle en late middeleeuwen. Het ontbreken van bouwplattegronden na de 10de eeuw in het archeologische record, is een indirect bewijs dat de bouwtradities in die mate gewijzigd zijn dat ze maar een zeer beperkte impact zullen gehad hebben in de ondergrond. De verschillende heruitgravingen van het *enclosure* in de 12de en 13de eeuw bewijzen immers dat het erf nog z'n afbakende functie had, op een moment dat er geen gebouwen meer te zien zijn in de archeologische dataset.

Bibliografie

DE GRAEVE A. & DE MAEYER W., 2022, *Outer Stuypenberg. Archeologisch onderzoek*. SOLVA Archeologierapport 228, Aalst.

DESCHEPPER E., 2022, *House and yard in Early Medieval northern Francia. An archaeological study into the types, development and meanings of rural settlement and domestic architecture*. Unpublished PhD thesis, Universiteit Gent.